

شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات در ورزش

جلیل مالکی* یعقوب کدخدایی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۲/۲۱

چکیده

رشد و توسعه روز افزون ورزش، پیچیدگی مسایل و گسترش سازمان‌ها و نهادها و فعالیت‌های ورزشی، و نیز پیچیدگی روز افزون قوانین و کاربرد آن‌ها در ورزش و هم چنین تغییرات بنیادین در اصول و واقعیت‌های ورزشی، آثار اجتماعی و حقوقی رسانه ای، تحلیلی و بین المللی که نفوذ آن‌ها فراتر از وسعت جغرافیایی کشورها و چه بسا قاره‌هاست، باعث بروز منازعات و اختلافات وافر در حوزه ورزش شده که لزوم حل و فصل کارآمد این اختلافات را نمایان می‌سازد. از طرف دیگر سیستم حقوقی متفاوت حاکم بر کشورها، سبب ایجاد موانع و محدودیت‌هایی در ارجاع حل اختلافات ورزشی به نهادهای متخصص بین المللی، مانند دیوان عالی حکمیت برای ورزش (CAS) شده لذا توسل و به کارگیری شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات که از آن‌ها به عدالت خصوصی نیز تعبیر شده است، موجب میشود اختلاف به وسیله شخص ثالث و یا اشخاص ثالثی که به وسیله طرفین انتخاب میشوند مطابق با آیین دادرسی مورد توافق طرفین، حل و فصل شود و از وجود قوانین مغایر و بروز جبهه گیری‌های سیاسی، اجتناب شود. شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات مبتنی بر توافق و تراضی طرفین بوده و با توجه به ویژگی‌های خاص شان، اجرای تصمیمات با رضایت خاطر از جانب طرفین اختلاف و غیره، اختلاف را به طور تخصصی و کارشناسی و با راه کارهای عادلانه و منصفانه حل و فصل می‌نماید. ورزش به عنوان تأمین یکی از آرمان‌های جهانی جامعه بشری در اسناد و قطع نامه‌های بین المللی، ابزاری جهت ترویج آموزش، بهداشت و توسعه به خصوص قطعنامه‌ی سازمان ملل متحد مصوب ۳ نوامبر ۲۰۰۳ مورد تأیید و پذیرش قرار گرفته است. لذا لازم است با ایجاد مقررات متحد الشکل جهانی در تمامی زمینه‌های مربوط به ورزش از جمله طرق حل اختلاف یک سان و کارآمد، زمینه‌ی تعالی انسانی را فراهم کرد.

واژگان کلیدی: حل و فصل، شیوه‌های جایگزین، اختلاف، حقوق ورزش.

۱- مقدمه

ورزش کاران عالم صرف نظر از نژاد، رنگ، سرزمین و آرمان‌های سیاسی، در همه‌ی رشته‌های ورزشی در کنار یکدیگر به ورزش می‌پردازند این هنرها یا فنون پر جاذبه، یکی از پر استقبال‌ترین فعالیت‌های انسان قرن حاضر شده و ورزش کاران و قهرمانان رشته‌های گوناگون آن، برای جوانان و نوجوانان و همه مردم با ملیت‌های مختلف و ادیان گوناگون و نژادهای متفاوت و سرزمین‌ها و قاره‌های جهان، الگو و معیار رفتار و کردار زندگی هستند. با گسترش و پیچیدگی همه جانبه‌ی ورزش هر روز هزاران قرارداد در زمینه‌های مختلف تحت حکومت رژیم‌های حقوقی متفاوت منعقد می‌گردد، که در نتیجه آن، بحث تضاد و تعارض منافع و اختلاف در استنباط از قراردادها نیز بیش از پیش مطرح می‌شود.

وفور دعاوی و اختلافات طرح شده در مراجع دادگستری و کمیته‌های انضباطی، علاوه بر اتلاف وقت و هزینه‌ی زیاد، اطلاع‌ی دادرسی، طاقت فرسای بودن رسیدگی‌ها، عدم مهارت و تخصص کافی قضات رسیدگی کننده، نداشتن دقت کافی در تصمیم گیری و صدور آرای غیر عادلانه و غیر منصفانه، نارضایتی ورزش کاران و اشخاص مرتبط با ورزش را در برداشته است علاوه بر آن، نارسایی‌های مراجع قضایی عمومی از یک طرف، استفاده از روش‌های حل

* استادیار دانشکده حقوق - عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

** دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلام واحد تهران مرکز

اختلاف، خاص و مناسب با هر اختلاف جهت دست یابی به عدالت و حفظ آراستگی معنوی محیط ورزش از طرف دیگر، ما را به سمت و سوی شیوه‌های علمی و عملی حل اختلاف از جمله داوری هدایت می‌کند. این احساس نیاز، در حال حاضر که ورزش به صنعت سود آوری با ابعاد و جنبه‌های مختلف و متنوع تبدیل شده، بیشتر نمایان است در مقاله حاضر شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف قضایی که در جنبه‌های دیگر زندگی اجتماعی خصوصاً در تجارت مورد استفاده قرار می‌گیرند جهت به کارگیری آن‌ها در حقوق ورزش معرفی می‌شوند این شیوه‌ها ماهیتی مسالمت آمیز و انعطاف پذیر دارند و دارای مزایای زیادی در مقایسه با رسیدگی قضایی هستند هر یک از طرفین با عادلانه و منصفانه دانستن تشخیص ثالث بی طرف و با انگیزه پرهیز از گرفتاری در روند طولانی دادرسی محاکم دادگستری، رأی و تصمیم صادره را محترم شمرده و با طرف مقابل مبادرت به انعقاد توافق نامه نهایی برای اجرای آن می‌نمایند. البته این شیوه‌ها معایبی نیز دارند که باعث شده مورد اقبال عمومی طرفین اختلاف قرار نگیرد. در این مقاله مزایا و معایب این شیوه‌ها نیز مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۲- مفهوم اصطلاحی شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف

شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات که اختصاراً ADR نامیده می‌شود به طرق و راه کارهایی اطلاق می‌گردد که طرفین یک اختلاف به جای توسل به رسیدگی‌های قضایی در مراجع دادگستری یا شبه دادگستری، بر می‌گزینند تا دعوای خود را آن گونه که مناسب می‌دانند فیصله دهند.^۱

برخی این شیوه‌ها را راه کارهای خصوصی حل و فصل اختلاف از سوی افراد می‌دانند و تمام شیوه‌ها را در یک وجه مشترک می‌دانند و آن ماهیت غیر قضایی و غیر دولتی این شیوه‌هاست.^۲ عده ای دیگر هم با تعبیر شیوه‌های مذکور به عدالت خصوصی معتقدند در این شیوه‌ها اختلافات توسط شخص ثالثی که معمولاً به وسیله طرفین انتخاب می‌شود، و مطابق روش و آیین رسیدگی مورد توافق طرفین حل و فصل می‌شود.^۳

۳- شاخصه‌های شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف

با توجه به آن چه گفته شد، شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات سه شاخصه بارز دارند: الف: خصوصی بودن ب: مبتنی بر توافق طرفین ج: غیر الزام آور بودن

۱-۳- خصوصی بودن: این شیوه‌ها توسط مؤسسات و نهادها و حتی اشخاص حقیقی اعمال می‌گردند و دولت‌ها هیچ نقش مؤثری در ایجاد و اداره‌ی آن‌ها ندارند.

۲-۳- مبتنی بر توافق طرفین: در این شیوه‌ها، راه‌های فصل خصومت، همگی بر مبنای توافق طرفین بوده و اصولاً نمی‌توانند به هر کدام از طرفین تحمیل گردند. ساز و کارهای اجرای شیوه منتخب نیز توسط طرفین به صورت مستقیم یا غیر مستقیم انتخاب می‌شوند به این معنا که گاهی طرفین شخص یا اشخاص ثالث را انتخاب کرده و در خصوص کلیه مراحل دادرسی، دلایل قابل طرح، ابلاغ تصمیمات و ... توافق می‌نمایند و گاهی نیز به

^۱. Sourdin, L., Alternative Dispute Resolution, ۲۰۰۰, Australia, Thompson, P.۷

^۲. علی حسین، مصلحی، محسن صادقی، نگاهی به شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف، نامه مفید، شماره ۴۶، سال ۱۳۸۳، ص ۱۲۵؛ توسلی جهرمی، منوچهر؛ نگاهی به شیوه‌های جایگزین حل اختلاف در مقررات جدید اتاق بازرگانی بین المللی؛ مجله‌ی حقوقی، شماره ۲۶، ۲۷، سال ۱۳۸۱، ص ۳۶۶

^۳. یوسف درویشی هویدا، شیوه‌های جایگزین و غیر قضایی حل و فصل اختلافات، مجله‌ی قضاوت، شماره‌ی ۳۲، ص ۴۷

طور غیر مستقیم با ارجاع اختلاف خود به نهادها یا مؤسسات مربوطه، مقررات داخلی آن مرجع را در خصوص ساز و کارهای رسیدگی، می پذیرند.

۳-۳- غیر الزام آور بودن: در فرآیندهای ADR فضای دوستانه و مسالمت آمیز حاکم است و اختلافات بر مبنای همکاری و توافق طرفین حل و فصل می گردد. تصمیم شخص ثالث که منتخب طرفین است بر مبنای انصاف و عدالت و یا رعایت معیارهای دقیق و کارشناسی و توجه به تمام جوانب قضیه، اتخاذ می شود و پس از ابلاغ به طرفین آن ها مختار در پذیرش آن هستند و می توانند تصمیم نهایی را رد نمایند اما در صورت پذیرش ملزم به اجرای آن هستند.^۵ در اکثر موارد مذکور، مفاد توافق نامه نهایی توسط متعهد داوطلبانه و اختیاری اجرا می گردد. در مواردی هم که علی رغم امضاء توافق نامه از اجرای آن خوداری می شود می توان به شیوه های الزام آور رجوع نمود. باید توجه داشت در حقوق ورزش با توجه به ماهیت خاص آن در صورت عدم اجرای توافق نامه، پتانسیل ویژه ای جهت الزام به اجرای رأی از طرف سازمان ها و نهادهای ورزشی نسبت به دیگر حوزه های زندگی اجتماعی وجود دارد. به عنوان مثال؛ سازمان های ناظر بر فعالیت های ورزشی می توانند با وضع مقررات حمایتی از این روش، محرومیت هایی برای طرف مستنکف در نظر بگیرند.

۴- تاریخ چه شیوه های جایگزین حل و فصل اختلاف

شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات به سبک و سیاق کنونی پیشینه ی کوتاه داشته و حدوداً از دهه ۱۹۷۰ به کار گرفته شده اما مطالعات تاریخی گویای آن است که بسیاری از مصادیق ADR در دوران باستان وجود داشته است. در واقع بروز اختلاف قبل از وضع قوانین در جوامع بشری و تشکیل دادگاه به عبارتی در بجهوحه ی خلاء دادگستری و تمایل افراد به انتخاب اشخاص معتمد در زمان های گذشته، حل و فصل اختلاف از طریق شیوه های مسالمت آمیز را توجیه می کند.^۶

ویل دورانت در کتاب تاریخ تمدن، سومین گام تکامل قانون و حقوق را ایجاد محاکمی معرفی می کند که روسا و کاهنان و پیرمردان در کنار هم می نشستند و اختلاف مردم را تحت عناوینی چون آشتی و اصلاح ذات بین حل و فصل می نمودند و راه حلی مرضی الطرفین عرضه می کردند.^۷

با وجود احراز قدمت طولانی استفاده از شیوه های مسالمت آمیز حل و فصل اختلاف، بایستی به این مطلب اذعان نمود که سابقه ای در مورد اداره و اعمال شیوه های مذکور به شکل سازمان یافته و در اسلوب های مشخص و چهار چوب های مدون وجود نداشته و حل و فصل اختلاف به روش مسالمت آمیز به صورت موردی و مراجعه به شخص مورد اعتماد طرفین و عموماً ریش سفیدان و بزرگان جوامع بوده است. بنابراین حل و فصل اختلاف خارج از دادگاه و به روش غیر قضایی و مسالمت آمیز امر جدیدی نیست و پیشینه ای طولانی به قدمت تشکیل جوامع انسانی دارد، طوری که حتی برخی شیوه های جایگزین حل و فصل را روش های بومی و ذاتی (فطری) برای حل و فصل اختلاف دانسته اند.^۸

۴. Ibid., p. ۴۲

^۵ هنری، دووریز، داوری تجاری بین المللی، ترجمه محسن محبی، مجله حقوقی دفتر خدمات، شماره ۲۱، ۱۳۷۷، ص ۴۷.
^۶ ویل دورانت، تاریخ تمدن ج ۱، (مشرق زمین در گاهواره تمدن)، ترجمه امیر حسین آریان پور و همکاران، تهران؛ انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸، ص ۳۵

^۷ Brown, S., et al., Alternative Dispute Resolutions Guide, ۱۹۹۸, Washington, Technical Publication

اما چیزی که جدید است، توسعه و ترویج و تکثیر مدل‌های ADR در نظام حل و فصل اختلافات ورزشی است که فارغ از رفع اختلافات خاص، اهداف وسیع‌تری را دنبال می‌کند و به شکل سازماندهی شده و با ارایه مجموعه مقررات یکسان سازی شده و یک پارچه و تشکیل نهادهای خصوصی حل و فصل اختلاف، محیط ورزشی را امنتر و جذابتر نمایند.

در نظام حل و فصل اختلافات فعلی، ایالت متحده آمریکا پیشتاز استفاده از شیوه‌های ADR است و از این نظر به عنوان منبع و مرجع عینی تجربه، محسوب می‌گردد. در خارج از آمریکا نیز گرایش به شیوه‌های حل و فصل اختلاف، در کشورهای چون، ایرلند، آرژانتین، فیلیپین، سریلانکا، مالزی، آمریکای جنوبی، اکوادور، بنگلادش، بولیوی، اکراین، استرالیا و کلمبیا، بوجود آمد^۸ و حتی موج گرایش به شیوه‌های مذکور در دعاوی تجاری بین‌المللی نیز سبب شد در اواخر دهه ۱۹۷۰ ضرورت تنظیم مقررات متحد الشکلی در زمینه‌های سازش و میانجی‌گری احساس شود و مقرراتی توسط نهادهایی هم چون کمیسیون حقوق تجارت بین الملل سازمان ملل متحد و نیز اتاق بازرگانی بین‌المللی (ICC) تنظیم و تهیه شود حال با توجه به تجربه سازمان‌های مذکور، می‌توان در حقوق ورزش نیز از این پتانسیل استفاده کرد و چهره حقوق ورزش را بیش از پیش زیبا و مدرنتر آراست.

۵- اقسام شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف

شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف منحصر و محدود نیستند؛ زیرا تراضی طرفین اختلاف در خصوص کیفیت رسیدگی و تصمیم‌گیری و آیین رسیدگی، اقتضا دارد که آن‌ها دائماً شیوه‌های جدیدتر و متفاوتی نسبت به شیوه‌های مورد استفاده انتخاب نمایند که هم با نوع اختلاف پیش آمده و هم با طبع طرفین اختلاف سازگاری بیشتری داشته باشد و آیین دادرسی مورد توافق نیز به گونه‌ای باشد که در سریع‌ترین زمان ممکن و با دقت هر چه تمام‌تر، منصفانه‌ترین و عادلانه‌ترین تصمیم اتخاذ گردد. در مراجع حل و فصل اختلاف نیز شیوه‌های یکسانی برای حل و فصل اختلاف وجود ندارد و علی‌رغم این که شیوه‌های اصلی ADR در تمامی مراجع حل و فصل اختلاف وجود دارند و به وفور استفاده می‌شوند اما شیوه‌های ترکیبی و فرعی نیز به صورت گزینشی و پراکنده مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در بررسی شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف، آن‌ها را به شیوه‌های اصلی و فرعی تقسیم می‌کنیم و در ابتدا شیوه‌های اصلی حل و فصل اختلاف بررسی کرده و سپس به معرفی شیوه‌های فرعی (ترکیبی) جایگزین حل و فصل اختلاف می‌پردازیم.

۵-۱- شیوه‌های اصلی جایگزین حل و فصل اختلاف

در میان شیوه‌های موجود ADR برخی از آن‌ها بسیار مورد استفاده و اقبال بوده‌اند و در دعاوی بیشتری قابلیت اعمال دارند، از این جهت وصف اصلی و مهم را از آن خود کرده‌اند. این شیوه‌ها عبارتند از: مذاکره، میانجی‌گری، سازش و داوری غیر الزام آور که در ادامه به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۱-۵- مذاکره^۹

عمومی‌ترین شکل حل و فصل اختلاف که معمولاً نخستین روش متبادر به ذهن نیز می‌باشد مذاکره است^{۱۰} در

Series, Appendix A, p. ۵

^۸ Ibid.

^۹ Negotiation

این شیوه که روشی خصوصی، غیر رسمی و غیر تشریفاتی و غیرالزام آور است، طرفین برای رسیدن به توافق و دست یابی به نتیجه مرضی طرفین تلاش می کنند و اداری فرآیند حل و فصل اختلاف را بر عهده می گیرند و لذا در این شیوه بر خلاف روش های دیگر ADR، شخص ثالث هیچ نقشی ندارد و با انجام مذاکره تماماً بر دوش طرفین اختلاف است.^{۱۱} با توجه به عدم حضور شخص ثالث و بی نیازی از برگزاری جلسات رسمی و تشریفاتی و دخالت خود طرفین در روند حل و فصل دعوا، امکان رسیدن به حل سریع و منصفانه اختلاف بیشتر است با این حال، گاهی اوقات نیز ماهیت دعوا به گونه ای است که دخالت شخص ثالث بی طرف را می طلبند اگر چه در اغلب روش های جایگزین حل و فصل اختلاف، مذاکره و گفتگوی طرفین رکن اساسی است و با یافتن راه حل مورد رضایت طرفین که در مذاکره حاصل شده، اختلاف به طور دوستانه حل شده و خاتمه می یابد، اما در شیوهی مذاکره، گفتمان به طور مستقیم توسط طرفین و گاهی اوقات توسط وکلای آنان صورت می گیرد و نتیجه این که وجه فارق این شیوه (مذاکره)، از سایر شیوه ها ADR فقدان دخالت شخص ثالث بی طرف برای حل و فصل اختلاف است.^{۱۲}

نکته ای که در مذاکره قابل تأمل است این که وجوه مختلف دعوا برای طرفین از لحاظ ثبوتی مشخص است و نیازی به جنبه های اثباتی نیست از این نظر طرفین با علم به حقایق موجود و ضرر و زیان های واقعی و نه اثبات شده بر اساس حسن نیت تصمیمی اتخاذ می نمایند که در آن منافع طرفین تا حد ممکن تأمین شود. به رغم مزایای فراوان شیوه مذاکره، این روش با محدودیت هایی نیز مواجه است و زمانی می تواند مؤثر واقع شود که طرفین با تفاهم و حسن نیت مایل به رفع اختلاف خود باشند و از نظر وضعیت اقتصادی اجتماعی و سیاسی تا حدودی مساوی باشند.^{۱۳}

مذاکره به دو روش مستقیم و غیر مستقیم صورت می پذیرد. در روش مستقیم که عموماً طرفین اختلاف، شخصاً به طور موردی یا اتفاقی (AD HOC) اقدام می نمایند به شکلی رو دررو و بدون تشریفات خاص عمل می کنند. در روش غیرمستقیم معمولاً از طریق ارجاع اختلاف به سازمان و یا نهاد خاصی اقدام می کنند و آن سازمان بدون دخالت مستقیم در امر حل و فصل اختلاف تنها ارسال مکاتبات و آیین های ویژه مذاکره را برای طرفین مهیا می سازد.^{۱۴} لازم به ذکر است که این شیوه در منشور ملل متحد نیز در صدر فهرست طرق مسالمت آمیز حل اختلاف قرار دارد.

۲-۱-۵- میانجی گری^{۱۵}

میانجی گری یکی از شیوه های پرکاربرد ADR است که در آن شخص ثالث بی طرف به عنوان میانجی از طریق برگزاری جلسات و گفتگو بین طرفین و بحث در خصوص موضوعات مورد اختلاف، راه حل و فصل اختلاف را تسهیل می کند.^{۱۶}

میانجی گر بدون اینکه همانند قاضی یا داور تصمیم اتخاذ و آن را به طرفین تحمیل نمایند، آنان را به حل

۲. علی حسین مصلحی، محسن صادقی، پیشین، ص ۱۳۷

^۱ Goldberg, S.B., et al., Dispute Resolution :Negotiation ,Mediation ,And Other Processes, ۱۹۹۲, New York, Brown and Company, ۲d Edition, pp.۳-۱۲-

^{۱۲}. Brown, S., et al., op.cit.,Appendix A,p.۲

^{۱۳}. Ibid., p.۲

^۱ Goldberg, S.B., et al. ,op.cit.,pp۳-۱۲

^۲. mediation

^{۱۶}. Ibid, S.B., et al. ,op.cit.,p.۱۴

اختلاف تشویق نموده و با روشن ساختن زوایای تاریک موضوع، تبیین منافع واقعی طرفین، شناسایی و محدود کردن موضوعات اختلافی، کشف گزینه‌های محتمل برای حصول توافق، به طرفین در برقراری ارتباط موثر با یکدیگر کمک می‌کند.^{۱۷}

میانجی‌گری فرآیندی است که واجد تمامی خصوصیات شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف یعنی غیرالزام آور بودن، اختیاری و مبنی بر اراده آزاد طرفین و خصوصی بودن می‌باشد و با این که شیوه‌ای غیرالزام آور است، امروزه گرایش زیادی به استفاده از این روش وجود دارد در حقوق ورزش بین المللی نیز این شیوه به عنوان یکی از طرق رسیدگی دادگاه عالی حکمیت برای ورزش (CAS) احصا شده است. وجه افتراق این شیوه نسبت به شیوه‌های دیگر نقش فعال شخص ثالث بی طرف و غیر الزام آور بودن پیشنهادات وی می‌باشد. البته در انتخاب میانجی، نیاز به توافق طرفین اختلاف دارد.

۳-۱-۵- سازش^{۱۸}

سازش همانند میانجی‌گری روشی است که در آن شخص ثالث بی طرف از طریق مصاحبه و گفت‌وگو با طرفین اختلاف، سعی می‌کند دیدگاه‌های آنان را در موضوعات اختلافی به هم نزدیک نماید و در صورت تمایل طرفین سازش‌نامه‌ای را تنظیم نماید.^{۱۹}

وجه افتراق میانجی‌گری و سازش در میزان نقش شخص ثالث بی طرف و نیز کیفیت روابط طرفین اختلاف است.^{۲۰} از حیث ساختاری، سازش شباهت زیادی به میانجی‌گری دارد لکن در عمل تفاوت‌های فراوانی وجود دارد. در سازش طرفین با بررسی موضوع مورد اختلاف، به تبادل نظر درخصوص راه کارهای دستیابی به توافق می‌پردازند. طرف ثالثی که برای سازش بین طرفین متنازع مداخله می‌کند، به طور شخصی با آن‌ها ملاقات نمی‌کند بلکه از طریق دیپلماسی موسوم به پینگ پونگ تلاش در حل مسأله می‌نماید. در حالی که در روش میانجی‌گری نمایندگان طرفین متنازع به انضمام طرف ثالث یا همان میانجی با برگزاری جلسات مشترک و بحث در زمینه یافتن راه کارهای محتمل برای حل اختلاف اقدام می‌کنند. به هر حال نتیجه کار میانجی‌گری و سازش تفاهم‌نامه‌ای است که طرفین به منظور حل و فصل اختلافات آن را تنظیم می‌نمایند و برای پرهیز از دخالت دادگاه و رسیدگی به اختلاف از طریق مراجع دادگستری تمامی مفاد آن را به اجرا می‌گذارند.

۴-۱-۵- داوری غیر الزام آور (nonbinding arbitration)

داوری به شیوه‌ای گفته می‌شود که هدف آن حل و فصل یک مسأله مربوط به روابط بین دو یا چند شخص توسط فردی به نام داور است که اختیارات خود را از یک قرارداد خصوصی گرفته و بر اساس آن تصمیم مقتضی را اتخاذ می‌نماید بی آن که دولت چنین وظیفه‌ای را به او محول کرده باشد.^{۲۱}

یکی از طرق حل و فصل اختلافات داوری الزام آور است که به دلیل الزام آور بودن نمی‌توان آن را در زمره شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف دانست لیکن داوری غیر الزام آور مبتنی بر تراضی طرفین است و به عنوان

^{۱۷}. Ibid, S.B., et al., op.cit., p. ۱۴

^{۱۸}. conciliation

^{۱۹}. Donah, S., International Mediation and Arbitration, ۱۹۹۷, International Law Journal, Vol ۴۷, p. ۲۷۵

^{۲۰}. Sourdin, L., op.cit., p. ۸۷

^{۲۱}. رنه داوید؛ مفهوم و نقش داوری در بازرگانی بین المللی، ترجمه‌ی سید حسین صفایی، مجموعه مقالات راجع به حقوق بین الملل و داوری‌های بین المللی، تهران، میزان، ۱۳۷۵، صفحه ۸۴

یکی از طرق اصلی فرآیندهای ADR مطرح است.^{۲۲} هرچند که با وجود داوری الزام آور و وظایف یک سان برای شخص ثالث در دو فرآیند داوری الزام آور و غیرالزام آور، عملاً ارجاع اختلاف به چنین فرآیندی به ندرت اتفاق می افتد.

کیفیت فرآیند داوری غیر الزام آور مشابه داوری الزام آور بوده و طرفین اختلاف در توافق اولیه می توانند اختیارات او را محدود به مقررات مورد نظرشان نموده یا مطابق با اصول انصاف و حسن نیت، وی را در تصمیم گیری آزاد گذارند.^{۲۳}

۲-۵- شیوه های فرعی و ترکیبی جایگزین حل و فصل اختلاف

تمامی شیوه های ADR کاربرد یکسان ندارند بلکه برخی به جهت اقبال بیشتر طرفین اختلاف و موفقیت بیشتر در حل و فصل اختلاف مهم و اصلی تلقی می گردند و برخی دیگر به جهت استفاده در موارد خاص و یا به لحاظ این که از ترکیب شیوه های اصلی پدید آمده اند به عنوان شیوه های فرعی و دو رگه شناخته شده اند از میان شیوه های اخیر موارد مهم تر را انتخاب نموده ایم که در ادامه آن ها را معرفی می نماییم.

۱-۲-۵- ارزیابی بی طرفانه^{۲۴}

ارزیابی بی طرفانه فرآیندی است که طبق آن طرفین دلایل و ادعاهای خود را در خصوص موضوع مورد اختلاف، به یک کارشناس بی طرف ارائه می کنند و کارشناس مزبور ضمن بررسی و ارزیابی موضوع اختلافی و پیش بینی نتیجه دادرسی قضایی احتمالی، نظریه خود را اعلام می نماید.^{۲۵} این شیوه اغلب در مواردی که طرفین درباره ارزش موضوع اختلاف با یکدیگر توافق ندارند روشی مناسب است. هم چنین جهت تغییر یا اصلاح قرارداد نیز از این روش استفاده می شود. غالباً ارزیاب شخصی است که در رشته و موضوع اختلاف متخصص و صاحب نظر است و با وجود این که وظایف وی مشابه کارشناس است ولی از این جهت که چنین شخصی تابع تشکیلات خاص کارشناسان نبوده و مکلف به تبعیت از دادگاه نیست و نیز علاوه بر مسایل موضوعی، در مسایل حکمی هم اظهار نظر می نماید متفاوت از کارشناسی به معنای مصطلح است.^{۲۶} ارزیاب پس از بررسی مدارک موجود و با حضور طرفین اختلاف به شکل غیر تشریفاتی و محرمانه نظریه ای اعلام می نماید که برای طرفین اختلاف لازم الاجرا نیست و طرفین کاملاً مختار در پذیرش نظریه وی می باشند.^{۲۷}

در این شیوه ارکان اساسی شیوه های ADR موجود است به این معنا که طرفین آزادانه روند اجرای آن را با توافق تعیین می کنند و بدن دخالت مراجع دادگستری فرآیند به اجرا در می آید و اظهار نظر ارزیاب، برای طرفین الزام آور نیست.^{۲۸} به دلیل کاربرد زیاد شیوه مذکور می توان آن را در رده ی شیوه های اصلی آورد اما مطرح نبودن این شیوه در تمامی مؤسسات و مراکز ADR و عدم اتفاق نظر در به کارگیری آن باعث میشود تا در صدر شیوه های فرعی جایگزین حل و فصل اختلاف قرار گیرد.

^{۲۲}. Brown, S., et al., op.cit., Appendix A, p. ۴

^{۲۳}. Universal Law series, Arbitration & ADR, ۲۰۰۵, London, Maxwell, p. ۲۸

^{۲۴}. neutral evaluation

^{۲۵}. Brown, S., et al., op.cit., Appendix A, p. ۴

^۱. علی حسین مصلحی، محسن صادقی، پیشین، ص ۱۴۰

^۲. امیر محمد، اسکندری، پیشین.

^۳. Brown, S., et al., op.cit., Appendix A, p. ۴

۲-۲-۵- میانجی گری - داوری^{۲۹}

یکی از شیوه‌های ترکیبی ADR میانجی گری- داوری است در این آیین که ترکیبی از میانجی گری و داوری است، شخص ثالث بی طرف، ابتدا براساس توافق طرفین اختلاف، سعی در حل و فصل مسالمت آمیز اختلاف از طریق میانجی گری می‌نماید و در صورت عدم حصول توافق نهایی همان شخص نقش داور را بر عهده گرفته و به طور منفعل تنها با بررسی دلایل و مدارک طرفین به داوری می‌پردازد و نظر خود را اعلام می‌کند.^{۳۰} در بررسی‌های انجام شده، برخی شیوه مذکور را مرکب از میانجی گری و داوری الزام آور دانسته‌اند و به حل و فصل قطعی اختلاف از طریق داوری اشاره نموده‌اند.^{۳۱} ولی شیوه‌ای با وضعیت موصوف مشمول عنوان شیوه‌های ADR نخواهد بود چرا که در آن صورت شیوه‌ای غیر قضایی اما الزام آور است. عنصر اساسی شیوه مورد بحث این است که وظایف شخص ثالث بی طرف در دو نقش متفاوت و توسط یک فرد تجلی می‌یابد که به آن (CO-MED-ARB) گفته می‌شود. البته در شیوه مذکور مأموریت میانجی گری و داوری می‌تواند به عهده دو فرد مختلف گذاشته شود.

۲-۲-۵- رسیدگی کوتاه

رسیدگی کوتاه شیوه‌ای است که در آن اختلاف طرفین به طور اختصاری و غیر رسمی نزد شخص ثالث بی طرف مطرح می‌شود فرد مزبور نیز همراه نمایندگان طرفین اختلاف که دارای اختیارات لازم می‌باشند هیأت رسیدگی را تشکیل می‌دهد و با نقش تسهیل کننده، طرفین را در حل اختلاف یاری می‌دهد و در نهایت نظریه توصیه‌ای و غیر الزام آور به طرفین ارائه می‌دهد که جنبه مشورتی داشته و در صورت توافق طرفین و پذیرش نظر او، نتیجه می‌تواند در یک صورت جلسه منعکس شده و به اجرا در آید.^{۳۲}

این شیوه متفاوت از دادرسی اختصاری (که یکی از اشکال دادرسی قضایی است) می‌باشد و بر خلاف آن رسیدگی توسط فرد منتخب طرفین انجام می‌شود و تابع آیین رسیدگی منتخب و منعطف است، در شیوه‌ی رسیدگی کوتاه جلسات محرمانه و غیر علنی است و نظر شخص رسیدگی کننده جز در صورت تراضی طرفین قابل اجرا نخواهد بود.^{۳۳} امتیاز این شیوه، اختصاری و کوتاه مدت بودن آن است به این معنا که طرفین در توافق خود ضمن معرفی نمایندگان خود و تعیین شخص ثالث بی طرف، مدت کوتاهی را تعیین می‌کنند که هیأت منتخب بایستی ظرف همان مدت وظایف خود را انجام دهد.^{۳۴} نکته دیگر این که در این فرآیند شخص ثالث بی طرف بی آن که لزوماً نقش کارشناس یا بازرس داشته باشد، صرفاً با بررسی نظرات طرفین و هیأت نمایندگی عقیده‌ای غیر الزام آور برای حل سریع موضوع ارائه می‌دهد که معمولاً منجر به تنظیم صورت جلسه می‌شود.

۲-۲-۵- شیوه‌ی احراز واقع^{۳۵}

^{۲۹} MED-ARB

^۱ Goldsmith, J.C., ICC Group Report on ADR, ۱۹۹۳, American Review of International Arbitration, p. ۴۲۶

^{۳۱} ستار، زرکلام، مزایا و معایب میانجی گری - داوری؛ مجله‌ی کانون وکلا، شماره ۴۱، ۱۳۷۹، ص ۸۶

^{۳۲} Newman, P., Alternative Dispute Resolution, CTL, ۱۹۹۹, London, Professional Publishing Ltd, p. ۵۵

^{۳۰} Ibid., p. ۵۵

^{۳۳} Lester, E. and C. Frand, The Mini Trial : An Alternative Dispute Resolution Procedure, ۱۹۸۷, Arbitration

Journal, Vol. ۴۲, p. ۶۷

^{۳۴} FACT-FINDING

شیوه‌ای که در آن طرفین به علت اختلاف عقیده و دیدگاه‌های متفاوتی که در خصوص یک امر موضوعی دارند موضوع را به شخص ثالث بی طرف واگذار می‌نمایند تا با بررسی وقایع و حقایق موجود و روشن نمودن ابعاد قضیه و رفع سوء تفاهم بین طرفین زمینه‌های حل و فصل مسالمت آمیز را فراهم نموده و با ارایه‌ی نظر توصیه‌ای به کار خود پایان دهد. شخص ثالث می‌تواند کارشناس در امر فنی یا خبره و قابل اعتماد باشد.^{۳۶}

روند احراز واقع می‌تواند یک فرآیند صرف و اصلی باشد یا این که خود بخشی از یک شیوه بزرگ‌تر باشد در فرض اخیر غالباً در جریان فرآیند مربوطه، طرفین برای حل اختلاف به نکته مبهم غیر قابل اغمازی می‌رسند که نیازمند بررسی و کشف حقیقت است که پس از احراز واقعیت مذاکرات با راهبردی که توسط شخص ثالث بی طرف ارایه شده ادامه می‌یابد.^{۳۷} این شیوه به رغم امتیازاتی که دارد به دلیل برخی ضعف‌ها از جمله به تأخیر افتادن رسیدگی و مشکل بودن احراز واقعیت در پاره ای موارد، کم تر مورد استقبال قرار می‌گیرد.^{۳۸}

۵-۲-۵- میان داوری براساس بهترین پیشنهاد

در این فرآیند که مرکب از شیوه‌های خاص میانجی گری و داوری است، طرفین ضمن توافق، شخص یا اشخاصی را تعیین می‌نمایند و ابتدا با کمک آن‌ها تبادل اطلاعات می‌نمایند و پس از ارایه اسناد و مدارک و تأیید صحت اظهارات توسط اشخاص منتخب و خاتمه این مرحله که میانجی گری تسهیل کننده، نام دارد طرفین برای حل و فصل اختلافات پیشنهاد می‌دهند. بر اساس توافق اولیه‌ی اشخاص منتخب که در این مرحله نقش داور را بازی می‌کنند موظفند از میان پیشنهادهای طرفین تنها یکی را انتخاب کنند و مجاز نیستند حد و مزی را از میان پیشنهادات برگزینند.^{۳۹} همین نکته باعث می‌شود تا طرفین حداکثر اغماض و گذشت خود را در ارایه‌ی پیشنهاد، بدهند تا در نتیجه، پیشنهاد سخاوتمندانه‌تر پذیرفته شود.^{۴۰} به قسمت اخیر داوری بر اساس آخرین پیشنهاد یا داوری بیس بال نیز گفته می‌شود.

شیوه‌های مذکور فرآیندهای شناخته شده ADR هستند که در غالب مراکز اختصاصی ADR استفاده می‌شود و در مجموع پاسخ گویی نیازهای طرفین اختلاف در دعاوی گوناگون می‌باشند همان طور که در ابتدا نیز ذکر شد روش‌های ADR محدود نیستند و بر اساس ماهیت آن‌ها که مبتنی بر توافق طرفین اختلاف هستند دایماً در حال زایش و تولید شیوه‌های جدید برای حل و فصل دقیق تر و سریع تر اختلافات گوناگون هستند.

۶- مزایا و معایب شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات

شیوه‌های ADR روش‌های هستند که به موازات روش رسیدگی قضایی در مراجع دادگستری مورد استفاده قرار می‌گیرند و با توجه به ماهیت و خصوصیات آن‌ها می‌توان مزایا و معایبی را برای آن‌ها برشمرد در ادامه ابتدا مزایای شیوه‌های مزبور را بررسی کرده سپس به معایب آن‌ها اشاره می‌کنیم.

۶-۱- مزایای شیوه‌های ADR

آنچه باعث می‌شود یک موضوع جدید مورد استقبال مردم قرار گیرد خصوصیات مثبت آن است که نسبت به

^{۳۶}. Brown, S., et al., op.cit., Appendix A, p.۵

^{۳۷}. Ibid., p.۵

^{۳۸}. علی حسین، مصلحی، محسن صادقی، پیشین، ص ۱۴۱

^{۳۹}. ۲. امیر محمداسکندری، بررسی نقش تکمیلی روش‌های حل اختلاف جایگزین، روزنامه‌ی ایران، ۳۰ مرداد ۱۳۸۶.

^{۴۰}. Brown, S., et al., op.cit., Appendix A, p.۵

موضوعات قدیمی دارد. شیوه‌های ADR ماهیتاً خصوصیتی دارند که می‌توان آن‌ها را مثبت ارزیابی نمود و پیش‌بینی کرد همین خصوصیات مثبت در حوزه حقوق ورزش بتوانند این شیوه‌ها را به سرعت ترویج دهند به طوری که روزی شاهد باشیم بسیاری از دعاوی از طریق همین شیوه‌ها حل و فصل گردد. وجوه مثبت شیوه‌های ADR عبارتند:

۱-۱-۶- تنوع شیوه‌ها

شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات از این جهت که برحسب تراضی طرفین اختلاف و با در نظر گرفتن نسبی روحيات و طبیعت طرفین اختلاف ایجاد و اعمال می‌شوند بسیار متنوع‌اند. متنوع بودن شیوه‌ها ADR امکان‌پذیرترین و مناسب‌ترین شیوه را برای طرفین اختلاف فراهم می‌کند. بدیهی است همه‌ی دعاوی روش یکسانی را برای حل و فصل نمی‌طلبند و بایستی با توجه به هر اختلاف، روش مناسبی را برگزید که در کشف واقعیت و فصل خصومت مطلوب و مؤثر باشد در حوزه ورزش نیز با توجه به تنوع بسیار زیاد دعاوی، کثرت شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف یک امتیاز به شمار می‌رود.

۲-۱-۶- سرعت در رسیدگی

به طور معمول اختلافات از طریق روش‌های ADR سریعتر از دادگاه و مراجع شبه قضایی حل و فصل می‌شود چرا که شیوه‌ی غالب حل و فصل اختلاف مراجعه به دادگاه و مراجع شبه قضایی است و به همین لحاظ دادگاه‌های دولتی و مراجع حل اختلاف کنونی ورزش، چه در حقوق داخلی کشورها و چه در حقوق بین‌المللی با تراکم کار و حجم وسیع پرونده‌ها و دعاوی روبرو هستند و از طرفی این نهادها برای حفظ و صیانت حقوق اشخاص ملزم به رعایت تشریفات خاص آیین دادرسی هستند و در نتیجه، روند حل و فصل اختلافات در مراجع دادگستری و مراجع شبه قضایی ماه‌ها و گاهی سال‌ها به طول می‌آید. در حالی که در شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف تراکم دعاوی و پرونده‌ها منتفی است و طرفین دعوا در توافق اولیه برای ارجاع اختلاف آیین رسیدگی را طوری انتخاب می‌کنند که در صورت امکان تشریفات زائد آیین دادرسی را نداشته باشد و از لحاظ ابلاغ اوراق و ارسال و ارایه مدارک نزد شخص ثالث بی طرف و تشکیل جلسات و سایر مسایل مرتبط با شکل رسیدگی ساده‌ترین و سریع‌ترین طریقه اعمال شود از طرفی نیز یک مرحله‌ای بودن رسیدگی و عدم امکان تجدید نظر خواهی در شیوه‌های مذکور زمان دادرسی را بسیار کوتاه‌تر می‌کند و روند رسیدگی به سرعت به نتیجه می‌رسد^{۴۱} ضمن اینکه در اکثر شیوه‌های ADR طرفین می‌توانند برای اشخاص ثالث بی طرف جهت حل و فصل اختلاف مدت زمان مشخصی را تعیین نمایند تا در آن مدت حل اختلاف به نتیجه برسد.^{۴۲}

۳-۱-۶- متخ‌ب بودن شخص ثالث

یکی از مهم‌ترین عوامل اجرایی شدن رأی از تمام محاکم، مورد وثوق بودن صادرکننده رأی یا حکم است زمانی که صادرکننده حکم دارای تخصص یا عدالت باشد طرفین اختلاف معمولاً رأی صادر شده را با رضایت خاطر اجرا می‌کنند لذا کارایی، اطمینان، سلامت نفس و درست کاری قاضی می‌تواند اصل بی طرفی را برای اصحاب دعوا به ارمغان بیاورد. طرفین اختلاف زمانی به انتخاب شخص ثالث برای حل و فصل اختلاف تراضی

^{۴۱}. یوسف، درویشی هویدا، پیشین، ص ۵۲

^{۴۲}. Goldberg, S.B., et al., op.cit., pp.۳-۱۲

می نمایند که صفات مذکور در وی موجود باشد این در حالی است که در دادگاهها، طرفین اختلاف هیچ نقشی در انتخاب قاضی پرونده نداشته و اساساً از صلاحیت علمی و اخلاقی وی بی خبرند.

۴-۱-۶- تخصص شخص ثالث

یکی دیگر از امتیازات شیوه‌های ADR این است که افراد متخصص در زمینه اختلاف به عنوان شخص ثالث بی طرف برگزیده می‌شوند، بدیهی است چنین شخصی با توجه به شناختی که از موضوع مورد اختلاف دارد و با توجه به تجربه‌ای که اندوخته با در نظر گرفتن همه جوانب امر، عقیده‌ای را ابراز می‌نماید که منصفانه‌تر و نزدیک‌تر به واقع است و از سوی طرفین نیز راحت‌تر پذیرفته می‌شود. این مزیت با توجه به تنوع حوزه‌های مختلف ورزش و به تبع آن دعاوی متنوع در حقوق ورزش بسیار کارآمد و راه گشا است. در حالی که در دادگاه مقام رسیدگی کننده کلاً تحصیلات حقوقی دارند و در موضوعات اختلافی غالباً فاقد تخصص بوده و ناگزیر از تعیین کارشناس برای روشن شدن واقعیت هستند و جدای از این که نظر کارشناس نیز می‌تواند مورد پذیرش دادگاه قرار نگیرد و یا این که تحت تأثیر فضای حاکم بر پرونده باشد، انتخاب وی از طرف دادگاه و پرداخت هزینه‌ی کارشناسی توسط درخواست کننده شایبه‌ی مخدوش بودن بی طرفی را به وجود می‌آورد و کم‌تر پیش می‌آید که طرفین با رضایت به نظریه کارشناس تمکین نمایند.

۵-۱-۶- تراضی طرفین در آیین رسیدگی

حل و فصل اختلاف از طریق فرآیندی با ساز و کار آیین دادرسی مدون و ثابت برای تمامی دعاوی اصولاً به منظور حفظ و صیانت حقوق آحاد مردم و با در نظر گرفتن قدر متیقن انجام می‌شود همین مسأله باعث می‌شود در دعاوی گوناگون برخی از تشریفات زاید و دست و پاگیر به نظر برسد.

در شیوه‌های ADR همه‌ی مسایل مبتنی بر تراضی و توافق طرفین است این ویژگی باعث می‌شود طرفین آیین رسیدگی مناسبی را برای حل و فصل اختلاف خود تعیین نمایند که متناسب با نوع دعوا و انتظارات طرفین باشد در نتیجه فرآیند حل و فصل اختلاف با سهولت بیشتری جریان می‌یابد^{۴۳} و مؤسسات ADR هم که آیین دادرسی مدرن دارند عموماً برخی مسایل اساسی را تدوین نموده و در مورد جزئیات راه برای تراضی طرفین در خصوص کیفیت و چگونگی شکل دادرسی باز می‌گذارند.

مزیت فوق در حقوق ورزش امتیاز فوق العاده‌ای محسوب می‌شود زیرا در حقوق ورزشی موضوع اختلاف عموماً دارای عنصر بین المللی بوده و طرفین با داشتن تابعیت‌های متفاوت حاضر به تن دادن به مقررات آیین دادرسی مبتنی بر نظم عمومی دولت متبوع طرف مقابل نیستند.

۶-۱-۶- درگیر نشدن با مسایل تعارض قوانین

یکی از مزایای روش‌های ADR که در حل و فصل اختلاف ناشی از روابط خصوصی بین المللی بسیار با اهمیّت است درگیر نشدن با مسایل و مشکلات تعارض قوانین است ارتباط حقوقی اختلاف با چند نظام حقوقی و قوانین کشورهای مختلف و نیز عدم آشنایی طرفین دعوا با قوانین و سیستم قضایی کشورها، باعث می‌شود دادگاه‌ها برای یافتن قانون مناسب حاکم بر دعوا با مسایل پیچیده تعارض قوانین روبرو شوند و این معضل روند رسیدگی را کند و پیچیده می‌کند مخصوصاً در ورزش که استعداد و توانایی خاص افراد یک کشور نیست و عموماً در اختلافات

^{۴۳}. Borne, C., Civil Litigation, ۱۹۹۶, London, Blackstone Press, p. ۳۹۹

عنصر بیگانه موجود است و کشوری را نمی‌توان یافت که در صنعت ورزش خود از نیروهای انسانی کشورهای دیگر بهره‌مند نشود، گرفتاری در مساله‌ی تعارض قوانین اجتناب‌ناپذیر خواهد بود از این رو طرفین در صورت به کارگیری شیوه‌های ADR به جای تمکین به قوانین برآمده از قواعد حل تعارض قوانین، با انتخاب قوانین مناسب اختلاف خود را حل می‌نمایند. از طرفی هم سازمان‌های ناظر بر فعالیت‌های ورزشی می‌توانند با وضع مقررات نمونه حل اختلاف، طرفین اختلاف را در انتخاب قوانین مناسب یاری دهند.

۷-۱-۶- انعطاف پذیری روند رسیدگی و منصفانه بودن تصمیمات

فرآیند رسیدگی در مراجع قضایی و شبه قضایی بسیار خشک و بی روح است و قضات ملزم به اجرای کامل آن می‌باشند و در تصمیم‌گیری نهایی نیز نص قانون را که لزوماً منطبق با عدالت و انصاف نیست مدنظر قرار می‌دهند در حالی که در شیوه‌های ADR روند دادرسی بسیار انعطاف‌پذیر است و با توجه به این که ناشی از توافق اولیه طرفین است، مقام ثالث بی طرف، ضمن رعایت آن، می‌تواند شخصاً یا با پیشنهاد طرفین در مواقعی که با تنگنا مواجه می‌شود زمینه توافق جدید طرفین را در مورد برخی مسایل مربوط به شکل رسیدگی فراهم کند. از طرفی شخص ثالث بی طرف، در تصمیم‌گیری و ارایه‌ی نظریه خود می‌تواند تا حد مقدور اصل انصاف را رعایت نماید و در مواقعی که طرفین در توافق اولیه چنین اجازه‌ای داده باشند به جای استناد به قوانین موجود حق، تنها انصاف و عدالت را مدنظر قرار دهد.^{۴۴} به علاوه فرآیندهای ADR همگی به گونه‌ای هستند که باید منصفانه‌ترین تصمیم، پیشنهاد شود تا مورد پذیرش طرفین اختلاف قرار گرفته و به اجرا درآید در غیر این صورت فرآیندهای بی فایده و غیر مؤثری تلقی می‌گردند.

۸-۱-۶- حفظ اسرار طرفین

یکی از اصول دادرسی علنی بودن آن و دسترسی اصحاب دعوا به جزئیات پرونده و لزوم تبعیت روابط طرفین از قوانین داخلی محدودکننده است و این موضوع در برخی دعاوی باشگاه و بازیکنان مطلوب نیست مخصوصاً زمانی که مقررات برخی کشورها محدودیت‌های برای مثال در میزان دستمزد و مبلغ قراردادی و... ایجاد کرده و طرفین برخلاف قوانین دستمزد بالاتری را تعیین نموده‌اند این امر گاهی طرفین اختلاف را از طرح دعوا در دادگاه باز می‌دارد اما در شیوه‌های ADR غیر علنی و محرمانه بودن اطلاعات طرفین، از جمله قواعد مشترک است^{۴۵}، و مدارک و دلایل ارایه شده مضبوط و مثبت در پرونده بوده و حتی طرف مقابل هم بدون توافق قبلی اجازه تحصیل آنها را ندارد این ویژگی باعث می‌شود تا طرفین بدون دغدغه و وا همه کلیه اطلاعاتی را که به کشف واقعیت و حل موضوع کمک می‌کند، ارایه نمایند.^{۴۶}

هرچند برخی از نویسندگان معتقدند که محرمانه بودن ADR باعث عدم نظارت عمومی بر جریان رسیدگی شده و از دقت و احساس مسئولیت شخص ثالث رسیدگی‌کننده می‌کاهد^{۴۷} اما باید گفت طرفین اختلاف با توجه به همین ویژگی و برای جلوگیری از احتمال افشای اسرار و یا اسناد و مدارک آنها رسیدگی ADR را ترجیح

^{۴۴}. Brown, S., et al., op.cit., p. ۶

^{۴۵}. Ibid., p. ۲۱

^{۴۶}. عبدالحسین شیروی، بررسی قانون نمونه‌ی آنسیترال در خصوص سازش بین المللی، اندیشه‌های حقوقی، سال چهارم، شماره دهم،

۱۳۸۵، ص ۵۵

^{۴۷}. همان

می‌دهند و از طرفی شخص ثالث نیز به جهت حفظ آبرو و حیثیت خود و سازمان مربوطه و کسب اعتبار و موقعیت اجتماعی بهتر، تمام تلاش خود را صرف یافتن راه حل منصفانه و عادلانه و جلب رضایت طرفین می‌نماید.

۹-۱-۶- کم هزینه بودن

طرح دعوا در محاکم و رعایت تشریفات دادرسی برای طرفین دعوا هزینه‌های زیادی به همراه دارد. در روش‌های جایگزین حل و فصل اختلاف بر حسب نوع روش و شخص ثالث بی طرف انتخابی، هزینه‌ها متفاوت بوده و عموماً در مقایسه با دادگاه‌ها بسیار کم هزینه تر است^{۴۸}

به علاوه این که با طرح دعوا در دادگاه به جهت طولانی بودن فرآیند حل اختلاف هزینه‌های جانبی زیادی به طرفین تحمیل می‌شود و گاهی اوقات خسارات‌های فراوانی به طرفین وارد می‌شود که حقیقتاً با حکم نهایی دادگاه قابل جبران نیست^{۴۹} در حالی که در شیوه‌های ADR به لحاظ سرعت رسیدگی و کوتاه بودن مدت دادرسی هزینه‌های مذکور به حداقل می‌رسد.

۱۰-۱-۶- حفظ روابط حسنه طرفین اختلاف

در اکثر موارد طرفین اختلاف پس از رفع اختلاف مجدداً بایستی در کنار هم به فعالیت خود ادامه دهند در چنین مواردی طرفین تمایل دارند که اختلاف شان به گونه‌ای حل شود که به حسن روابط موجود لطمه وارد نشود و روابط آتی تحت تأثیر جریان حل و فصل اختلاف قرار نگیرد^{۵۰}. در فرآیند رسیدگی دادگاه، فضای حاکم بر روابط طرفین خشک و نامالیم و به عبارتی خصمانه است و برای اشخاصی که در آینده قرار است با یکدیگر کار کنند یا در معرض ارتباط با هم قرار دارند چنین وضعیتی مناسب و مطلوب نخواهد بود در حالی که در شیوه‌های ADR فضای حل و فصل اختلاف مسالمت آمیز و دوستانه است و روابط طرفین، حسنه باقی خواهد ماند و چه بسا مستحکم تر می‌شود.

۱۱-۱-۶- حل و فصل ریشه‌ای اختلاف

در شیوه‌های ADR پس از ابلاغ تصمیم نهایی به طرفین، آن‌ها در صورت پذیرش آن را مکتوب نموده و به اجرا می‌گذارند. تصمیمات شخص ثالث بی طرف زمانی مورد قبول طرفین اختلاف قرار می‌گیرد که با بررسی دقیق موضوع، راه حل منصفانه و عادلانه‌ای پیشنهاد شده باشد همین امر باعث می‌شود تا طرفین ضمن تمکین به آن، اختلافات را کنار گذارند در حالی که در فرآیند رسیدگی دادگاه به دلیل منصفانه نبودن حکم نهایی، گاهی اوقات دعاوی و شکایات دنباله دار مطرح می‌شود که همگی ریشه در عدم حل و فصل مبنایی قضیه دارد.

۱۲-۱-۶- پیشگیری از بروز اختلاف

برخی از شیوه‌های ADR این مزیت را دارند که حتی در مواقعی که اختلافی حادث نشده و برای تکمیل قرارداد یا تجدید نظر در آن یا تفسیر نقاط مبهم آن و یا مسایل مستحدثه در ضمن کار، استفاده شوند^{۵۱}. برای طرح

^{۴۸}. Brown, S., et al., op.cit., p. ۱۶

^{۴۹}. ابراهام، لینکن، ناکارآمدی رسیدگی محاکم و تأکید بر ایجاد شیوه‌های جایگزین به نقل از مصلحی، علی حسین؛ محسن، صادقی، پیشین، ص ۱۲۲

^{۵۰}. مرتضی یوسف زاده، کشف حقیقت یا فصل خصومت، مجله‌ی قضاوت، شماره ۳۵

^{۵۱}. یوسف، درویشی هویدا، پیشین، ص ۵۲

دعوا در دادگاه، دعوا باید منجز، جزمی و موجود باشد و به دعاوی احتمالی رسیدگی نمی‌شود در حالی که در برخی از شیوه‌های ADR از جمله مذاکره می‌توان با رسیدگی به موضوع زمینه توقف اجرای قرارداد و بروز اختلاف را منتفی نمود.

۱۳-۱-۶- کاهش اطلاع دادرسی

در صورت رجوع به شیوه‌های ADR ارجاع دعاوی به دادگستری و کمیته‌های انضباطی کاهش چشم‌گیری می‌یابد که این امر خود موجب افزایش فرصت و دقت قضات رسیدگی‌کننده و در نتیجه کاهش اطلاع‌های دادرسی خواهد شد. کاهش اطلاع‌های دادرسی در کشورهای در حال توسعه که سیستم قضایی نامناسبی دارند و آمار طرح دعوا در دادگستری‌های آنها بسیار بالا است می‌تواند کمک شایانی به اجرای عدالت و نیز رضایتمندی مردم از سیستم قضایی کشورها نماید. و با توجه به این که در تمام کشورها فعالیت‌های ورزشی انجام می‌شود، در صورت گسترش شیوه‌های ADR در حقوق ورزش، شاهد الگو برداری از این روش‌ها در سیستم قضایی کشورهای در حال توسعه خواهیم بود.

۲-۶- معایب شیوه‌های ADR

در کنار مزایای بی‌شمار شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف معایبی نیز بر آنها مترتب است که باعث عدم استقبال برخی از اصحاب دعوا می‌شود که ذیلاً به تشریح آنها می‌پردازیم.

۱-۲-۶- الزام آور نبودن

مهم‌ترین عیب شیوه‌های ADR الزام آور نبودن این شیوه‌هاست^{۵۲} این خصوصیت همان طور که قبلاً ذکر شد از ویژگی‌های اساسی و اصلی شیوه‌های مزبور است و بر همین اساس داوری الزام آور از شمول شیوه‌های مورد بحث خارج است.

الزام آور نبودن شیوه‌های ADR از این جهت عیب به شمار می‌آید که طرفین اختلاف در پروسه‌ای شرکت می‌کنند که با وجود صرف هزینه و وقت و انحراف از شیوه معمول حل و فصل اختلاف (رسیدگی در دادگاه) از به ثمر رسیدن نتیجه تلاش خود اطمینان ندارند و هیچ ضمانت اجرایی برای تصمیم نهایی شخص ثالث بی‌طرف نمی‌بینند.^{۵۳} و چه بسا پس از مدت زمان معین برای حل و فصل اختلاف شخص ثالث بی‌طرف به نتیجه نرسد یا تصمیم وی را که جنبه توصیه‌ای دارد یکی از طرفین یا هر دو نپذیرند در چنین حالتی علاوه بر تأخیر در طرح دعوا در محاکم، هزینه‌ی اضافی و هدر رفتن وقت به طرفین تحمیل می‌شود.

اما باید توجه داشت که اولاً طرفین می‌توانند تمام هزینه‌های لازم برای رسیدگی در مرجع ADR را ابتداءً نپردازند و پرداخت قسمتی از آن را موکول به حل و فصل موفقیت‌آمیز اختلاف نمایند، ثانیاً الزام آور نبودن تصمیم شخص ثالث باعث می‌شود تا وی حداکثر دقت و همت خود را معطوف رسیدگی، کشف واقع و ارایه بهترین و منصفانه‌ترین پیشنهاد نماید به طوری که طرفین (و حتی شخص محکوم) احساس نمایند در فرآیند رسیدگی به اختلاف در دادگاه نیز در بهترین حالت ممکن تصمیمی عادلانه‌تر اتخاذ نخواهد شد و از این طریق شخص ثالث ضمن کسب اعتبار برای خود و مؤسسه‌ای که تحت آن فعالیت می‌کند زمینه دریافت تمام هزینه‌های وارده را هم

^{۵۲}. Newman, P., op.cit., pp. ۱۱-۱۲

۱. علی حسین، مصلحی، محسن صادقی، پیشین، ص ۱۴۹

فراهم می‌سازد^{۵۴}. از طرفی نیز اگر قرار باشد تصمیم نهایی فرآیندهای مزبور مورد ارزیابی طرفین قرار گیرد در صورت پذیرش آن عموماً اجرا می‌شود و اشخاص هم با احساس آرامش حاضر به اعمال شیوه‌های مذکور می‌شوند. البته پس از امضای توافق نامه نهایی حاوی نظر شخص ثالث، حتی در صورت استنکاف یکی از طرفین اجرای آن به مثابه قرارداد در محاکم قابل درخواست خواهد بود که در این صورت دادگاه فقط دستور به اجرای توافق نامه مذکور داده و مجاز به رسیدگی ماهوی به اختلاف اولیه نخواهد بود لذا زمان صرف شده طرفین نیز در این فرض به هدر نخواهد رفت. از طرف دیگر باید بیان کرد زمانی که طرفین با توجه به وجدان و درک جایگاه والای انسانی خویش، اختلاف خود را به شیوه‌های ADR ارجاع می‌دهند تا حد ممکن در جهت حل و فصل شدن اختلاف از خود گذشت نشان خواهند داد.

۲-۲-۶- غیر علنی و محرمانه بودن

این ویژگی در عین حال که می‌تواند از جهاتی مزیت محسوب گردد از جهاتی هم به عنوان عیب محسوب شده است، روند رسیدگی در دادگاه علنی است و همین ویژگی باعث می‌شود تا نظارت عمومی در کنار نظارت خاص مراجع ناظر سلامت و صحت آراء را تضمین نماید. عده‌ای معتقدند فقدان نظارت عمومی و غیر علنی بودن این امکان را فراهم می‌نماید تا زمینه‌های مخدوش شدن استقلال و بی طرفی شخص ثالث ایجاد گردد^{۵۵}. به نظر می‌رسد این ایراد وارد نباشد چرا که در صورت مخدوش شدن بی طرفی شخص ثالث و ارایه‌ی پیشنهاد جانب دارانه به نفع یکی از طرفین، طرف دیگر ملزم به پذیرش آن نیست و چنین امری تنها به مخدوش شدن وجه شخص ثالث و سازمان یا مؤسسه‌ی متبوع وی منجر می‌شود.

۳-۲-۶- قابل تدوین نبودن شیوه‌های در چهارچوب حقوقی

از موارد دیگر که به عنوان عیب شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف مطرح شده آن است که این شیوه‌ها نمی‌تواند به عنوان ساختار حقوقی مشخص و مدون تعریف شود و به لحاظ محرمانه بودن نتیجه‌ی فرآیندهای ADR و غیر علنی بودن رسیدگی، نمی‌تواند در موارد مشابه بکار گرفته شود و از این جهت عیب مذکور در نظام کامن لا بیشتر خود نمایی می‌کند^{۵۶}.

این موضوع از این جهت کاستی محسوب می‌شود که مراجعه کنندگان با قوانین و قواعد مدرن و ثابتهای روبرو نیستند و هر مرجع ADR قواعد خاصی دارد این امر می‌تواند از جهتی مزیت محسوب شده و طرفین را در انتخاب چهارچوب حل اختلاف آزاد گذارد از جهت دیگر سازمان‌های ناظر بر فعالیت‌های ورزشی می‌توانند قواعد و مقررات نمونه برای هر یک از شیوه‌های حل و فصل اختلاف در حقوق ورزش وضع کنند و طرفین مختار در توسل به آن‌ها باشند. در واقع انتخاب قانون و مقررات از جانب طرفین اختلاف از ویژگی‌های شیوه‌های ADR است که باید همواره با این شیوه‌های همراه باشد. زیرا این شیوه‌ها ابزار برقراری انصاف هستند نه ابزار قانونی برای عدالت و در نتیجه با توجه به شرایط و موقعیت‌های مختلف نتایج متفاوتی خواهند داشت که منصفانه و معقول است.

^۱. Spurr, S.J., The Role of Nonbinding Alternative Dispute Resolution in Litigation, ۲۰۰۰, Journal of Economic Behavior & Organization, Vol. ۴۲, pp. ۷۵-۹۶

^{۵۵}. همان

^۱. Brown, S., et al., op.cit., p ۲۱

۷- محدودیت در حل و فصل اختلاف از طرق شیوه‌های ADR

در حوزه‌های عمومی دعاوی مرتبط با نظم عمومی یا خلاف اخلاق حسنه و قواعد آمره بر طبق قوانین اساسی اکثر کشورها تنها از طریق مراجع قضایی عمومی یا دولتی و حکومتی قابل رسیدگی هستند. این امور جزء خطوط قرمز هر حکومتی هستند که حکومت اجازه دخالت سازمان‌ها یا مراکز خصوصی را در آن نمی‌دهند هر چند در زمینه قضاوت و حل و فصل اختلاف باشد آن دسته از دعاوی حقوقی که مرتبط با جرم و مسایل کیفری هستند و قابل تفکیک نمی‌باشند غالباً در زمره دعاوی فوق قرار نمی‌گیرند اما آن چه مبرهن است این است که در محیط حقوق ورزش غیر از جرایم ارتكابی در این حوزه کمتر موضوعی وجود دارد که مشمول نظم عمومی باشد جرایم محیط حقوق ورزش را نیز نمی‌توان جزء حقوق ورزش دانست زیرا در ورزش تنها اعمالی جرم تلقی میگردند که افراد این اعمال را خارج از مقررات و ضوابط ورزشی رشته‌های مختلف انجام می‌دهند لذا مانند امور عمومی جرم محسوب می‌شود و در قلمرو ورزش قرارداد آن‌ها با تردید جدی مواجه است. این در حالی است که طبق مقررات فدراسیون‌های اکثر کشورها، رسیدگی به جرایم عمومی در محیط ورزش نیز بر عهده دادگستری و تابع قوانین و مقررات عمومی است.

از موارد دیگر مناسبت نبودن ارجاع اختلاف به شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف نابرابر بودن قدرت چانه زنی طرفین است در مواردی که قدرت طرفین اختلاف تفاوت فاحشی با هم دارد این امر خطر سوء استفاده طرف قوی را به همراه خواهد داشت. در این موارد طرف ضعیف می‌تواند در مرحله امضای توافق نامه از امضای آن خودداری کرده و موضوع را به مراجع دیگر ارجاع دهد هر چند طرف قوی می‌تواند با تحت فشار گذاشتن طرف ضعیف او را وادار به امضای توافق نامه نماید.

نتیجه گیری

دامنه محیط ورزشی در حال حاضر گسترش چشم گیری یافته و هر روز بر اهمیت این محیط افزوده می‌شود و متعاقب آن تبدیل صنعت ورزش به صنعتی سرمایه خیز، باعث شده تضاد و تعارض منافع اشخاص مرتبط با امور ورزشی، رشد روز افزونی داشته باشد که این امر سبب ناامن شدن محیط ورزشی شده و ضرورت وجود فرآیند مطمئن، سالم و رضایت بخش را نمایان می‌سازد. در این راستا اقداماتی از طرف دولت‌ها و سازمان‌های تنظیم کننده و ناظر بر فعالیت‌های ورزشی مانند؛ تشکیل کمیته‌های انضباطی، تشکیل دادگاه عالی حکمیت برای ورزش و... صورت گرفته ولی باید اذعان داشت که این اقدامات جواب گوی دعاوی بی شمار محیط ورزشی نیست و توسل به شیوه‌های کارآمد و مناسب با محیط ورزشی ضرورتی اجتناب ناپذیر است.

شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات فرآیندهای هستند که همگی واجد سه رکن خصوصی بودن، مبتنی بر اراده‌ی طرفین و غیر الزام آور بودن می‌باشند و می‌توانند به عنوان جایگزین شیوه‌های متداول حل و فصل اختلافات یعنی رسیدگی قضایی در مراجع دادگستری و کمیته‌های انضباطی، مورد استفاده قرار گیرند و طرفین با امضای توافق نامه‌ی نهایی، جنبه الزامی به آن داده و اجرای آن نیز با مشکل مواجه نخواهد شد. داوری علی رغم این که شباهت‌های زیادی با فرآیندهای جایگزین دارد چون خصیصه الزام آور را همراه دارد در زمره شیوه‌های ADR قرار نمی‌گیرد و به همراه رسیدگی قضایی مراجع دادگستری به عنوان راه کارهای نهایی و اصلی در کنار شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف مطرح می‌شوند تا در صورت عدم دست یابی به نتیجه مورد توافق طرفین توسط

آن‌ها به کار گرفته شوند.

شیوه‌های جایگزین با دارا بودن مزایایی از قبیل تنوع روش‌های حل اختلاف، سرعت در رسیدگی، انتخاب شخص ثالث توسط طرفین، تخصص افراد ثالث منتخب، انعطاف پذیری و رعایت انصاف در تصمیمات، حفظ اسرار، حفظ روابط حسنه قراردادی طرفین، حل و فصل ریشه ای اختلاف، فقدان مشکلات رسیدگی قضایی در مراجع دادگستری به ویژه اطالهی دادرسی، عدم تخصص قضات و تحمیل قهری آرای صادره به طرفین اختلاف بدون در نظر گرفتن انصاف، می‌تواند به سرعت و به طور گسترده مورد اقبال اصحاب دعوا قرار گرفته و محیط ورزشی را جذاب‌تر نماید. به کار گیری این شیوه‌ها کارایی، اطمینان، سلامت نفس و درست کاری شخص ثالث را نیز به همراه خواهد داشت.

معایب بر شمرده برای این شیوه‌ها به نحوی که در محیط‌های دیگر موجود است، در محیط ورزشی به خاطر ماهیت خاص این محیط و اداره و نظارت بر فعالیت‌های ورزشی از طرف سازمان‌های تخصصی و مستقل، وجود ندارد و در حقوق ورزشی با توجه به پتانسیل بالای محیط ورزشی، می‌توان با به کار گیری این فرآیندها حقوق ورزش را امن‌تر و جذاب‌تر از پیش آرا است.

بسترهای لازم به کارگیری شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف را می‌توان در چند مورد کلی خلاصه نمود اولین مقدمه که برای ترویج این شیوه‌ها، اطلاع رسانی و فرهنگ سازی است فراهم نمودن این بستر بر عهده دولت‌ها و سازمان‌های ناظر بر فعالیت‌های ورزشی است؛ دومین مقدمه آموزش تخصصی انواع فرآیندهای ADR است و بایستی افرادی که در نقش ثالث بی طرف ظاهر می‌شوند مهارت‌های لازم را کسب نمایند، لذا در این زمینه باسیتی با تدارک رشته‌های جدید دانشگاهی و ایجاد دانشگاه‌های ویژه، زمینه‌های پرورش برخی از افراد را فراهم نمایند این امر نیز می‌تواند از طرف دولت‌ها و سازمان‌های ناظر بر فعالیت‌های ورزشی فراهم شود، مورد دیگر جواز به کارگیری و گسترش شیوه‌های جایگزین است و دولت‌ها باید در حد امکان و تا مرز عدم مقابله مقررات آمره و قانون اساسی با به کارگیری شیوه‌های ADR، به توافق طرفین در زمینه حل و فصل اختلاف خود احترام قایل و مراجعه‌ی طرفین به مؤسسات ADR را نیز همانند رجوع به داوری تجویز نماید و سازمان‌های ناظر بر فعالیت‌های ورزشی نیز با تصویب قوانین و مقررات لازم چنین رویکردی را در پیش بگیرند. بسترهای لازم دیگر عبارتند از: حمایت مادی از ایجاد مراکز و مؤسسات ADR در محیط ورزشی، ایجاد اعتماد و اطمینان عمومی به مؤسسات ADR، پیش بینی شروط مقدماتی رجوع به شیوه‌های ADR در قراردادهای فرم، تشکیل کانون‌های مستقل بین المللی ADR، حمایت از استفاده کنندگان شیوه‌های ADR با وضع مقررات برای اعتبار توافق نامه‌های امضا شده و مقرّر نمودن دادرسی فوری در این موارد، چند مرحله نمودن پرداخت هزینه‌های فرآیند ADR و...

منابع فارسی

۱. اسکندری، امیر محمد؛ بررسی نقش تکمیلی روش‌های حل اختلاف جایگزین، روزنامه ایران، ۳۰ مرداد ۱۳۸۶.
۲. توسلی جهرمی، منوچهر؛ نگاهی به شیوه‌های جایگزین حل اختلاف در مقرارت جدید اتاق بازرگانی بین المللی؛ مجله حقوقی، شماره ۲۶، ۲۷، سال ۱۳۸۱.
۳. درویشی هویدا، یوسف؛ شیوه‌های جایگزین و غیر قضایی حل و فصل اختلافات، مجله قضاوت، شماره ۳۲.
۴. دووریز هنری؛ داوری تجاری بین المللی، ترجمه محسن محبی، مجله حقوقی دفتر خدمات، شماره ۲۱، ۱۳۷۷.
۵. رنه داوید؛ مفهوم و نقش داوری در بازرگانی بین المللی، ترجمه سید حسین صفایی، مجموعه مقالات راجع به حقوق بین الملل و داوری‌های بین المللی، تهران، میزان، ۱۳۷۵.
۶. زرکلام، ستار؛ مزایا و معایب میانجی‌گری - داوری؛ مجله کانون وکلا، شماره ۴۱، ۱۳۷۹.
۷. شیروی، عبدالحسین؛ بررسی قانون نمونه آنسیترال در خصوص سازش بین المللی، اندیشه‌های حقوقی، سال چهارم، شماره دهم، ۱۳۸۵.
۸. مصلحی، علی حسین؛ صادقی، محسن؛ نگاهی به شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف، نامه مفید، شماره ۴۶، سال ۱۳۸۳.
۹. یوسف زاده، مرتضی؛ کشف حقیقت یا فصل خصومت، مجله قضاوت، شماره ۳۵.
۱۰. ویل دورانت، تاریخ تمدن ج ۱، (مشرق زمین در گاهواره تمدن)، ترجمه امیر حسین آریان پور و همکاران، تهران؛ انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸.

منابع لاتین

۱. Brown, S., et al., Alternative Dispute Resolutions Guide, ۱۹۹۸, Washington, Technical Publication Series, Appendix A.
۲. Donah, S., International Mediation and Arbitration, ۱۹۹۷, International Law Journal, Vol ۴۷, p. ۲۷۵
۳. Goldberg, S.B., et al., Dispute Resolution :Negotiation ,Mediation ,And Other Processes, ۱۹۹۲, New York, Brown and Company, ۲d Edition.
۴. Goldsmith, J.C., ICC Group Report on ADR , ۱۹۹۳, American Review of International Arbitration.
۵. Lester, E. and C. Frand, The Mini Trial : An Alternative Dispute Resolution Procedure, ۱۹۸۷, Arbitration.
۶. Newman, P., Alternative Dispute Resolution, CTL, ۱۹۹۹, London, Professional Publishing Ltd.
۷. Sourdin, L., Alternative Dispute Resolution, ۲۰۰۰, Australia, Thompson.
۸. Spurr, S.J., The Role of Nonbinding Alternative Dispute Resolution in Litigation, ۲۰۰۰, Journal of Economic Behavior & Organization ,Vol. ۴۲.
۹. Universal Lawseries, Arbitration & ADR , ۲۰۰۵, London, Maxwell.